

A TORDAI UNITÁRIUS ALGYMNASIUM IGAZGATÓI 1576—1888.

Az unitáriusok gymnasiumai közt fontos missiot teljesített az ó-tordai is. Ezen gymnasium és rectorai történetét a mult százév közepéig rövidebben-bővebben megírta Kénosi T. János, ezen gymnasium általa kezdett matric.-ban és Uzoni F. István az ő Hist. Eccles.-ban. ¹⁾ Én a rectorokat számlálom elé és pd. több oly nevet közlök, melyek egyiknél sem fordulnak elé, ugy hogy e névsor jóval teljesebb, s minthogy eredeti forrásokat is használtam, több adatukat kiegészítem és kiigazítom.

Hogy Tordán a hitujítás előtt is lehetett valamilyes felsőbb iskola: azt azon számos Tordai nevü ifjakkból is következtetem, a kik a XVI-ik százév elején pl. a krakói egyetemen tanultak. ²⁾ Az ekklával együtt kétségkívül az iskola is unitáriussá lett 1566-ban. Ki volt ekkor a rector, még eddig ismeretlen; az idő hullámai talán ezt is felszínre vetik. Ez iskola mellett 1857-ig csak egy tanár volt, kinek rector — ma igazgató tanár — volt a czime; mellette voltak változó számú köztanítók, 1774-ig az ottani nagyobb diákokból, azután a kolozsvári colleg.-ból küldött — papi állomásra várakozó — végzett diákokból. A rectorok szintén a legjelesebb diákokból — kolozsvári iskola főnökökből — tétettek. 1857-ben 4 r. tanári szék szerveztetett. ³⁾ A 4 elemi osztály után következett öt gymn. osztály, honnan a VI-ik oszt.-ba Kolozsvárra mentek a tanulók. E gymn. 1878-ban az állammal kötött 20 évre szóló szerződés mellett polgári isk. lett.

¹⁾ E matric. megvan a tordai gymn. könyvtárában; az Uzoni Hist. Eccles. I. II. pd. Kolozsvárt a Vallásközönség levéltárában. Ennek Kozma M.-féle I—VI. köt. kolozsvári colleg. könyvtárában az eredeti kéziratokban.

²⁾ A krakkói egyetem magyar tanulóit 1493—1539 lásd Archiv des Vereins V. köt. 1861. 115—118. l.

³⁾ A 2. 3. 4-ik tanári széket — az egyiket a helybeli papsággal kapcsolatban — az E. főtanács 1857—37. sz. a. állította fel.

Ez ideig a következő rectorok ismeretesek:

1. Bogáthi Fazakas Miklós (a költő) 1576—1582 és 1584—86. Sem Kénosi, sem Uzoni nem említi a tordai rectorok közt, de Jakab Elek a róla írt tanulmányban oly érveket hoz fel,¹⁾ hogy a jelzett időben őt kell rectornak elfogadnunk. Ez adatok azt bizonyítják, hogy 1576-ban már tordai rector volt, de hogy mikor kezdette, az még kiderítendő.²⁾ 1582-ben a gerendi papságból ment Baranyába, honnan visszajövéen, 1584 és 1586-ban ismét Tordán írja verseit. Ezután volt H.-Sztpálon a Kornis család s aztán Szt.-Demeteren a Balassi Ferencz papja, honnan 1589-ben Kolozsvárra ment papnak, hol Uzoni szerint meghalt 1592-ben.³⁾

2. Ki következett Bogáthi után — teljes homály fedi. Csupán mint gyanítást említem meg, hogy Járai Samu kolozsvári papról azt írja Uzoni, hogy Tordán született 1590-ben. Ha ez való, akkor apja id. Járai János — a később toroczkoí, majd tordai pap — ekkor tordai rector lehetett. Ez azonban csak feltevés, melyet semmi más érveléssel támogatni nem tudok. Kénosiék még valószínűség szerint sem említik, hogy id. Járai János tordai rector lett volna.

3. Szentmártoni Bálint 1596. szept. 27. Ez az első tordai rector, kit Kénosi és Uzoni említenek. Ők se tudják mikor kezdte hivatalát. Csak annyi bizonyos, a kolozsvár városi jegyzőkönyvből, hogy 1596. szept. 27-én Kolozsvárra hivatott Scholamesternek vagyis igazgató tanárnak. Uzoni azt írja, hogy 1600. máj. 15-én pap lett Kolozsvárt. Honnan úgy gyanítom Kolozsra ment papnak.

¹⁾ Ker. Magvető 1880. évi köt. főleg a 249. l.

²⁾ 1579. áprilban a Dávid F. t. Tordára kísért kolozsvári követek ily feljegyzést tesznek „a Scholabeli diákok egy estve éneklének az szálláson“, adtak nekik 16 drt. Ker. Magvető 1879. 110 l.

³⁾ Műveit Szabó Károly „Régi Magyar Könyvtár 1879.“ cz. jeles művében Bogáthi név alatt így számlálja elé:

a) Három jeles főhadnagyok. Irta 1576.

b) „Szép Historia. Az tökéletes asszonyi állapotokról, mely az Plutarhusból fordítatot Magyar nyelvre.“ stb. Nyom. Colosvarat 1577. Megvan a M. n. Muz. és M. akad. kvt.-ban.

c) „Az ötödik resze Mattyas kiraly dolgainac mint halaláig.“ Nyom. Colosvarat 1577. Megvan a M. n. Muzeum és Erd. Muzeum kvt.-ban.

d) „Az nagy Castrot György historiaja.“ Irta Tötörben 1579. Nyom. Kolosv. 1592. (M. n. Muzeumban).

e) Aspasia asszony dolga. Nyom. Kolosvárt 1591. Irta Szt.-Pálon 1587.

f) Ez világi nagy sok zürzavarról. Irta 1586 a Székelyföldön.

g) Psalterium. Magyar Soltár stl. Kézirat a kolozsv. colleg. kvtárában.

4. 1596 szept. 27-től 1598 végéig ki volt — ismeretlen.

5. Csanádi Pál 1598—1599. 1595—1597. nov. volt torozkői rector; ekkor visszament a kolozsvári Colleg.-ba. 1598. év végén ó-tordai isk. igazg. lett, de 1599. oct. v. nov.-ben Mihály vajda pusztító hadai elől Kolozsvárra szaladt; az iskola eloszlott s valószínűleg szünetelt is 1607. jul.-ig.

6. Kromer Péter 1607. jul.—1610. Uzoni I. (I. 384. l.) ennek naplójából jegyezte ki, hogy 1600. jun. 12. lett Kolozsvárt köztanító. 1603. a bécsi egyetemre ment tanítványával Haller Ferenczel és Istvánnal, hol jun. 7-én iratkozott be, s hol Ferencz 1605. aug. 31-én meghalt. Ő 1607. jul.-ban ment tordai rectornak, melyet a fizetéséről való jegyzéseiből következtethetőleg 1610. szept. 19-ig vitt. Ez a városi jegyzőséget is vitte.

András nevű testvére szintén 1603-ban ment Csanádi Pállal az olaszországi egyetemekre.¹⁾

7. Szentmártoni Bodó Bálint 1611—1627? Ennek van egy latin levele a Vallásközönség levéltárában 1616. febr. 14-ről Rádeczky Bálint püspökhez intézve, melyben jelentvén, hogy másnap febr. 15-én veszi Sarcetoris Gáspár Anna leányát, lakadalomba hívja a püspöket. E levelet így végzi: „Datum Thorde 14. die Febr. 1616. Valentinus B. Sanctomartinus Vrar. Rdor. obsequentiss. filius. Rector Gymnasij Thorden. mpr.“

Mikor ment Tordára és meddig volt ott, semmi adatot nem láttam. Pap lett-e valahol, vagy mint rector halt el, még bizonytalan. Fiatalságából következtethető, hogy 1627-ig volt rector, mikor Szentgyörgyi György megy helyébe.

Valószínűnek tartom, hogy a fennebb 3. sz. a. Szentmártoninak volt a fia.²⁾

¹⁾ A következő 7—12. sz. a. rectorok nevei Kénosi—Uzoninál nem említetnek.

²⁾ A Vallásközönség levéltárában Szentmártoni Bodó Bálint kolozsi paptól levelek vannak Rádeczky püspökhez 1624. ápr. 8.; 1625. jan. 20. és jan. 28. 1626. ápr. 11-ről. Az 1625. jan. 28-ról kelt levelében vizkórságról panaszkodik; az 1626. ápr. 11-ről irtban, melyet mással iratott, kéri a püspöket, hogy rendelje meg valamelyik papnak, hogy neki segítségül legyen, mert nem tud szolgálni stb. (Lásd fasc. LVI. nro. 11. 14. 15. 16.). Nemsokára meg is halt, mert 1627. nov. 4-én már Boldogasszonyfalvi Péter volt kolozsi pap (Protoc. Part. Cons. II. 90. l.). E levelek írója a 3. sz. a. Szentmártoni lehetett és nem ez a 7. sz. alatti, mert ennek fiatalabbnak kellett lenni, hogy sem 1625-ben vizkórságban essék, noha nem lehetetlen.

Ugyan annak lehetett a fia Szentmártoni Bodó János is, a kiről mint a XVII. százév egyik népszerű költőjéről érdekesnek tartom némi adatokat itt

8. Szentgyörgyi György 1627. szept. 7.—1631? A kolozsvári Collegium matriculájában erről ily feljegyzés van 1627. szept. 27-ről: „Tordára megy, hogy az iskolát megnyissa a tiszt. urak rábeszéléséből.“ (Fasc. rer. Scholast. I. 61. l.).

Több adatot nem láttam róla; azt hiszem e hivatalban halt meg 1637 elején, mert ez évig a Colleg. matric.-ban nem iratik, hogy valaki Tordára ment volna.

9. Árkosi Máté 1637. febr. 10.—1639. febr. Tordára megy rectori hivatalra 1637. febr. 10-én. (Fasc. r. I. 144. l.) a Colleg. matric. szerint. Ez is Tordán hallhatott meg, mert a felszentelt papok közt sem fordul elé a neve.

10. Galthói András 1639. febr. 13. — 1642. május 1.? 1638. május 9-én a Szentpéteri (kolozsvári külvárosi) iskolába megy (Fasc. r. Scholast. I. 155. l.) Az itteni rectori ságot már jul.-ban kénytelen volt elhagyni a Ráv Mátyás vádaskodása következtében, fejedelmi parancsból.

1639. febr. 13-án Tordára megy rectornak (Fasc. r. Sch. II. 164. l.)

1642. ápr. 24-én kellett papnak mennie, mivel a következő rector ez évi május 1-én ment Tordára.

1643. jun. 21-én felszenteltetett. 1)

közölni. Ennek szintén 2 levele van Radecky püspökhez a Vallásközönség levéltárában, (fasc. LVI. 7. és 20.). Az első kelt 1618. ápr. 3-án D.-Sztmártonban, melyet mint „Rector Scholae D.-Sztmártonensis“ ir alá; a másodikban Kolozsvárt 1519. jul. 18-án az azon hónap 23-án tartandó lakodalmára hívja meg a püspöket. Ez a Szentmártoni B. János, Uzoni szerint toroczko-sztgyörgyi pap volt 1622—1634. ápr. 24-ig, a mikor Kolozsra ment papnak s itt halt el 1640—1650 közt.

Szabó Károly „Régi Magyar könyvtár“ cz. 1879-ben megjelent könyvében következő műveit sorolja fel:

a) Dialogismus a Krisztus haláláról és feltámadásáról. Irta 1621. Kinyomatott Keresden 1685. Ez ma ismeretlen.

b) „A vasról való ének.“ Irta 1625. Kinyom. 1636.

c) „Igen szép historia a Mária Magdolnának sok bűneiből való kegyes megtéréséről.“ (Kinyom. 1683. és 1703.) Irta 1632. pünkösöd hava elején.

d) „A vadászat dicséreti.“ Irta 1633. nyár kezdetén. A c) alattival együtt kinyomatott Lőcsén 1683. Egyetlen példányban a Teleki kvárban M.-Vásárhelyt.

e) „A Sonak dicséreti“ és „Ácsmesterek dicséreti.“ Nyomatott Lőcsén 1647. Megvan a m. n. Muzeum.

f) „Az Tékozló Fiúnak historiaia“ etc. Ez Historia melle adatott az „Vasról való ének is.“ 1636. Claud. Typis Heltanis impr. G. Abrugi 4. r. 12 szatlan levél. Megvan a M. akad. ktárában; töredéke az erdélyi Muz. ktárában.

g) Az tisztos és nemes kalmároknak dicséreti. Nyom. Lőcsén 1690. Egyetlen példány a M. n. Muzeumban.

11. Adámosi György 1642. máj. 2.—1643. szept. Tordára megy rectornak 1642. máj. 2. (Fasc. r. I. 225. l.) Egy Adámosi Györgyöt pappá szentelnek az adámosi zsinaton 1652. jun. 12. (Prot. Gen. Cons. I. 48—49. l.), de rég pap lehetett, mert 1643. jun. 21-től 1652. jun.-ig nem volt zsinat s ezért szentelhatték fel ily későn.

12. Márkosfalvi András 1643. szept. 14.—1646? Tordára utazott rectornak 1643. szept. 24. (Fasc. r. I. 233. l.) További története ismeretlen; valószínű, hogy Tordán 1646 elején elhalt.

13. Ifj. Járai János 1646. ápr.—1647. ápr. Tordai rector-nak iratik 1646. aug. 4. (Prot. Gen. Cons. II. 180. l.) és külső akadémiára ment 1647. ápr. 18. (Prot. Gen. Cons. II. 180 l.) 1651. jun. 17. mint kolozsvári tanár megy zsinatra Tordára (II. 53. l. Fasc. r. Sch.)

Az id. Járai János tordai pap unokája s Járai Sámuel kolozsvári plebánus fia volt. 1661, ápr. 7-től jun 3-ig püspök volt.

14. Désfalvi Veres Miklós 1647. ápr. 30.—1648. ápr. Mint a kolozsvári colleg. seniora Tordára vitetik rectornak 1647. ápr. 30. (Fasc. r. I. 272. l.) Tordáról 1648. ápr. 23. Toroczkóra vitetett papnak.²⁾

15. Ilyefalvi Mihály 1648. ápr. 23.—1654. jun. A senior azt írja 1648. ápr. 23-án, hogy mesternek ment Tordára. (Fasc. r. I. 273. l.)

16. Árkosi Ferencz 1654. jun. 14.—1656. jun. 14. Mint Exactor Tordára megy rectornak 1654. jun. 14. (Fasc. r. II. 82, l.) 1656. január 14. akadémiára ment Enyedi Jánossal. (Fasc. r. II. 108. l.)

17. Kövendi N. Mihály 1656. jan. 21.—1657. szept. Mint Collaborator (köztanító) kibucszván, Tordára megy rectornak 1656. jan. 21-én (Fasc. r. II. 108. l.) 1657. szept. Árkosra ment papnak. 1661. ápril 7-én szentelték fel a désfalvi zsinaton, mikor mint árkosi pap és esperes választott Consistornak (Prot. Gen. Cons. I. 90. l. 3.), mert 1650-től 1661-ig nem volt zsinat. 1667. júnibusban

1) A Colleg. matricban Galtoi Andrásról iratik. 1636. ápr. 14. Vargyasra megy „ad offic. ecclesiasticum (I. 136. l.) 1640. isk. főnök lett Kolozsvártt (I. 196. l.) 1641. ápr. 18-án mint szentlászói pap felszenteltett. Egy személy volt-e a kettő vagy melyik másik? nem lehet eldönteni, mivel mindkettő neve iratik mindkétféleképpen.

2) Kénosi—Uzoni, Désfalvi után Solymosi K. Boldizsárt teszik tordai rectorrá, de ez pap volt, a mint a tordai papok közt kimutattam Ellenben a következő 15—19. sz. a. nevek nálok nem emlittettek.

1667. jun.-ban tartott zsinaton a főjegyzői, közügyigazgatói és Consistori hivatalokból lecsapatott, mivel nem ment el Kolozsvárra papnak. (Prot. Consist. II. 201. l.). Ezekbe azonban 1671-ben ismét visszatétetett, de 1676. júniusban tartott zsinaton, már mint 1670. óta dersi pap ismét lecsapatott valami hibája miatt (Prot. Gen. Cons. I. 108. l.) s csak papnak és esperesnek hagyatott meg. Ennek daczára 1691. május 20-án püspöknek választatván, mégis mint kolozsvári egyik pap halt el.

18. Bitai Pál 1657. szept. 14.—1658. decz. 14. 1655. torozkói rector volt, honnan visszament a colleg.-ba. Tisztességesen kibucszván Tordára megy rectornak 1657. szept. 14. (F. r. II. 147. l.) 1658. decz. 14-én visszament ismét Kolozsvárra a colleg.-ba (Fasc. r. II. 152. l. 1659. aug. 23-án ott seniornak vállalztatik. (Fasc. r. II. 153. l.) 1662. július 19-én világi pályára ment. (Fasc. r. II. 189. l.) De ismét visszatér az egyházi pályára, mert 1665. jun. 21-én mint Haranglábi papot felszentelik.

19. Sárdi N. István 1659. jan.—1661. ápri 7. Ennek apja Sárdi Nagy János 1634. jul. 1-én ment a colleg.-ból papnak Torozkó-Szt.-Györgyre (Fasc. rer. Scholast. I. 130. l.) 1637. jul. 29-én szentelték fel mint d.-szt.-mártoni papot, kit a törökök levágtak 1658-ban Kerelő-Szt.-Pálnál. Fia, a szóban levő István született 1636. szept. 10-én; diák lett Kolozsvártn 1657. 1659. jan. ment Tordára rectornak. 1661. ápr. 7-én mint itteni rector szenteltetett fel d.-szt.-mártoni papnak. 1671. még élt, mert neve eléfordul a tordai gymn.-ra adakozók közt. Utódai közül több pap volt s maradéki most is élnek Jánosfalván.¹⁾

20. Kőkösi Mihály 1661. ápr. Uzoni F. I. ezt teszi Sárdi I. után tordai rectornak 1661—1671-re. Uzoni, Kőkösi Japsi Mihálynak nevezi (Uzoni Hist. Eccl. I. 388. l.) a ki 1635. május 24-től isk. főnök Kolozsvártn decz. 1-ig (Fasc. r. Sch. I. 131. és 134. l.) 1636. jun. 10-én a Szentpéteri iskolába kimegy (valószínűleg rectornak u. o. 138. l.), de már jun. 24-én Bonyhai György megy rectornak Szedtpéterre (u. o.), tehát Kőkösi elment, még pedig Uzoni szerint Sárosra rectornak, honnan 1661. áprilban mint már tapasztalt tanító vitethetett Tordára. Hogy 1671. jan. 17-én tordai rector volt, világosan iratik a Fasc. r. Sch. II. 269. l.

¹⁾ E családtól megkülönböztetendő a Kiskadácsi Sárdi család, melynek Kiss az eredeti vezeték neve. Ez is pár század óta szolgálja egyházunkat. Ehhez tartozott az 1854. jul. 14-én elhalt Sárdi Sámuel torozkói jeles papunk is.

P. Horváth Kozma azt írja naplójában, (Történelmi kalászok 8. lap) hogy ő kissárosi mester Kökösi Gödri Mihály alatt tanult 1645—48-ban, a ki igen „kemény fenyítékben, gyakori ostorozásban nevelte.“ A név után azt lehet következtetni, hogy két Kökösi Mihály volt. Egy K. M. 1644. ment rectornak, de nem iratik hová (Fasc. r. I. 236. l.) Kénosi látta 1669-ben kelt végrendeletét Ar.-Rákoson Sárosi Jánosnál.

21. Schyrmerus János 1671. máj. 20—1672. jan. 30. Schir. János patricius, a százszok collaborátora Tordára vitetik rectornak 1671. május 20. (Fasc. r. II, 272. l.) Kolozsvár külvárosába Szentpéterre vitetett be papnak 1672. január végén, mert a következő rector ez évi febr. 2-án ment Tordára. Neve mint tordai rectoré emlittetik a Fasc. rer. II. 280. lapján 1672. január 23-án mikor Árkosi György tordai diák bizonyítványt tőle visz Kolozsvárra, mely mellett itt be is vétetik.

22. Szentmártoni Végh István 1672. febr. 2.—1685. ápr. 6. Mint senior kibucsuzván, Tordára megy rectornak 1672. febr. 2-án (Fasc. r. II. 280. l.) Ez senior volt Kolozsvártt 1653. máj. 5-től 1655. jun. 17-ig, mikor nevelőnek (Paedagogus) ment Iklódra a Tol-dalagi családhoz. Innen ment Bükkösre özv. Kemény Péterné fiai nevelőjének és udvari papnak. 1664. Kolozsvárra hivatott s aug. 23-án ismét seniornak választatott, mely hivatalt 1672. febr. 2-ig viselt. (Lásd Fasc. r. Sch. II. 73. 202. és 280. l.) Ekkor tordai rector lett. Nőtlen, részeges és hanyag volt; a főconsist. 1679. juniushan és 1684. januárban keményen megfeddette, lecsapással fenyegette, mire ugy látszik megjavult, mert 1685. ápr. 6-án Tordán halt meg, temették ápr. 10-én két prédikációval és oratioval, írja Uzoni István a Szaniszló Zs. naplója után.

23. Köpeczi Nagy György 1685. máj. 3.—1691. ápr. 24. Senior volt Kolozsvárt s e hivatalból ment Tordára rectornak 1685. máj. 3-án (Fasc. II. 415. l.). 1680. máj. 7-től 1683. ápr. 24-ig toroczkói rector volt s ekkor visszament a colleg.-ba, hol 1684. máj. 8-án mint már poesis preceptor senior lett (F. r. II. 397.) 1691. ápr. 24-én Bágyonba ment papnak s felszentelték a Kolozsvár Szentpéteri zsinaton 1692. jun. 16-án.

24. Pesthi Sámuel 1691. ápr. 30.—1693. ápr. 24. 1687. jun. 2-án ment Toroczkai Mihályhoz nevelőnek, honnan pár év mulva visszament a colleg.-ba s lett Exactor. 1690. május 1-én választatott seniornak (F. II. 476. l.). 1691. ápr. 30-án ment Tordára rectornak. (Fasc. r. Sch. II. 498. l.). 1693. ápr. 24. papnak rendeltetett Kis-

Sárosra, az 1692. decz. 19-én elhalt Szentkirályi Máté esper. helyébe. 1715. ápr. 24-én Adamosra vitték; meghalt 1717.

25. Almási Vas János 1693. ápr. 24.—1697. 1683. szept. 1-én lett togatus; 1686. ápr. 23-án rectornak ment Toroczkó-Szt.-Györgyre, de visszajött, mert 1688. ápr. 12-én a kolozsvári colleg.-ban Exactor lett és már jun. 12-én Kis-Sárosra ment rectornak (L. Fasc. r. Schol. II. 389. 390. 423. 443. és 444. l.). Innen is visszakellett a colleg.-ba mennie, mert a matric.-ba be van írva, hogy 1692. máj. 18-án jött a colleg.-ba, de már jul. 7-én Tordára ment kantornak (L. Fasc. r. Schol. II. 532. l.). Valószínű tehát, hogy e kántorságból lett rector aztán a következő 1693. évi ápr. 24-én 1697. ápr. 24. toroczkó-szentgyörgyi pap lett. Ennek papságában égették el a németek T.-Szt.-Györgyöt. 1703., mikor a körü régi protoc. is elégett, mivel Almási körü jegyző volt. Meghalt karóba esés miatt 1707. szept. 30-án. (Uzoni I. 393. l.).

26. Bágyoni Szabó György 1697. ápr. 24-től 1698. Uzoni Bágyoni Lászlónak írja, de tévesen, mert György volt a neve. Erről azt írja Uzoni — csak hallomás ntán — hogy bágyoni rector-ságból vitetett Tordára 1697. s ott már 1698. meghalt. A kolozsvári colleg.-ba 1692. lett togás diák. Ha csakugyan bágyoni mester is volt, onnan visszament a colleg.-ba, mert 1695. ápr. 26-tól 1697. 24-ig a Syntaxis praeceptor volt, a mikor Tordára vitetett rector-nak (Fasc. r. Schol, III. 10. l.).

27. Bartók János 1697. jun.—1710. jul. 18. Iskolafőnök volt Kolozsvárt 1695. ápr. 27-től 1696. ápr. 18-ig, mikor rectornak ment Bölönbe, de innen 2 év mulva, t. i. 1698. jun. 15-én Tordára ment rectornak. Bölönbe pedig ment helyébe 1692. jun. 15-én Köpeczi János (F. III. 34. l.). 1706. ápr. 11-től kezdve a rector-ság mellett pap is volt. Láss róla többet tordai papok közt.

28. Karácsonfalvi Veres András 1711. ápr. 24.—nov. 14. 1711. ápr. 24-én a kolozsvári colleg.-ból ment Tordára rectornak (Fasc. r. Schol. IV. 101. l.). Már 1711. nov.-ben Toroczkó-Szt.-Györgyre rendeltetett papnak a Kolozsvárra hivatott Csép Bálint helyébe, ki is nov. 15-én érkezett meg. 1716. ápr. Abrudbányára ment papnak s onnan Tana János T.-Szt.-Györgyre. 1725. jun. a főcons. Teremibe rendelte.

39. Dersi Simó István 1711. nov. 14-től 1719. máj. 1. 1705. máj. 1-től bágyoni mester volt (Fasc. r. IV. 29. l.). Innen rendeltetett Tordára rectornak 1711. nov. 14-től. Helyébe ment Bágyon-ba ez évi nov. 22-én a colleg.-ból Ürmösi János (Fasc. r. Sch. IV.

111. l.). 1719. máj. 6-án széplaki pap lett P. Horváth Boldizsárnál, de mielőtt felszentelték volna, meghalt. Ez írta a *Vir Regius* című szinművet.

30. Konecz Boldizsár (kis-solymosi) 1713. máj. 10.—1734. ápr. 16. 1717. ápr. 21-től 1719. máj. 8-ig a kolozsvári colleg.-ba a *Syntax.* és *Etymolog.* köztanítója volt. Tordára ment rectornak 1719. május 8-án (*Fasc. r. Schol. V. 232. l.*). 1734. ápr. 13-án toroczkó-szentgyörgyi pap lett (26 évig). 1753. jun. 11-én lett esperes Tordaa Aranyos körben. 1759. decz. 15. a gutta megütötte. 1760. ápr. 26-án a Bencze Mihály házához költözött s máj. 30-án meghalt, lévén utánna toroczkó-szegtgyörgyi pappá toroczkói rector Uzoni F, István 1760. ápr, 27-én. Neje volt Kereszturi Sofia, a híres szónok Kereszturi Sámuel tordai pap leánya. Hasonnevű fia mészkei pap volt.

31. Kénosi Tözsér János 1734. ápr. 30.—1755. ápr. 24. A kolozsvári isk. főnöki matric. 40. szám alatt így van bevezetve: 1728. febr. 7. „Johannes Kénosi de eadem recipitr.“ 1730. máj. 11. lett Kolozsvárt a *Poesis praeceptora* (Kénosi saját keze írása). 1732. jul. 5-én lett senior és aug. 13-án az oratorok *praeceptora* (saját írása). 1733. nov. 3. *jussu Cl. rectoris in Theologicis Exercitiis preire aggredditur* (saját írása). 1734. ápr. 30. ment Tordára rectornak. 1746. jun. 11. a zsinat jegyzőkönyvileg megdicséri az ifjak körüli fáradozásért (*Protoc. Gen. Cons. II. 51. l.*). 1753. jun. 16. felszenteltetett. 1755. jan. 18. a főtanács Bágyonba rendelte papnak (*Prot. G. C. II. 135. l.*), hová ápril 24. költözött át. Itt volt 1771. ápril 24-ig. 1765. jan. 28-tól köri jegyző is volt. 1771. ápr. 24. Toroczkó-Szt.-Györgyre ment papnak, de innen már a következő évi főcons. Szt.-Mihályfalvára s helyébe Sárdi K. István adámosi papot rendelte. Ő azonban nem ment el, hanem 1772. ápr. 24-én ifj. Szabó Mihály nevű ember házához költözött s ott feküdt betegen junius 27-ig (1772), mikor meghalt 64 éves korában. Eltemették jun. 28-án az ottani czinterembe, prédikálván felette helybeli pap Sárdi István és toroczkói pap Geyza József. Élte utolsó felében az itálnak adta volt magát, miért 1771. jan. 14-én tartott Főtanács meg is intette. (*Prot. Gen. Cons. II. 325. l.*)¹⁾

¹⁾ Nevezetes művei maradtak kéziratban, melyek némelyike ha a mult százban kiadhatott volna, ueve a Bod Péterével említettnek.

A Kénosi Tözsér János féle matricula czime a tordai gymn.-ban: *In Nomine Domini Nostri Jesu Christi. Amen!*

a) *Matricula sive Liber, Continens (ab Anno praecipue 1711). Scholae Unitarior. Ó-Thordensis Rectorum, Cautorum, Exac-*

32. Bálint József (n.-ajtai) 1755. ápr. 30.—1761. ápr. 19. Isk. főnök volt Kolozsvárt, mely hivatalból 1755. ápr. 22-én több diák lóháton Tordára kísérte, Szentábrahámi M. püspök személyesen igtatta bé (Fasc. r. Sch. V. 110. l.). Hat év mulva lemondott, tordai polgár és ügyvéd lett; 1762. szept. 22-én a menkő megütötte Egerbegyen.

33. Nagy Mihály (abrudbányai) 1761. ápr. 19.—1774. jul. 5 Apja Nagy János, anyja Szaniszló Susa, a Szaniszló Zsigmond tordai főbíró leánya.

A kolozsvári colleg.-ban isk. főnök volt. 1757. ápr. 27.— 1761. ápr. 18-ig, mikor Agh István püspök Tordára vitte és a rectori hivatalba beigtatta (Fasc. r. Sch. V. 213. l.).

1774. jul. 8-ról Bodor János szt.-mihályi (nyikó melletti) pap ily bejegyzést tett a nevezett ekkla anyakönyvébe: „Szerelmes barátom tlt. Nagy Mihály ur tordai professor ur az homorodi borvizen megbetegedvén 15. Juni 1774. kit is Udvarhelyre bozattam 16-ta

torum nomina, Cum quibusdam Constitutionibus, aliisque scriptis excerpta, Rectore H. D. Joanne Kénosi Anno 1740. Diebus Conicularibus.

Compacta est haec Matricula per me Simeonem Uzoni Ao. 1745. Men Septembr.

Egészen a Kénosi kézírása; van a tordai unitár. gymn. könyvtárában.

b) Bibliotheca Scriptorum Transylvano Unitariorum, sive Catalogus Auctorum Unitariorum eorumque Librorum tam impressarum quam manuscriptorum. Scribat Palaeo-Thordae anno 1753 mense Julio Theophilus Monotheita (Joannes Tösér de Kénos). Ennek Kénosi által irt, Uzoni és Kozma által folytatott eredeti példánya a kolozsvári unitár. colleg. könyvtárában van. Az erdélyi Muzeum példánya csak másolat.

c) De Typographiis et Typographis Unitariorum in Transylvania etc. Kézirati eredeti példánya a kolozsvári unitár. colleg. kvt.-ban van, de fájdalom ez is csonka, mint a Kemény József-féle másolat az erdélyi Muzeum kvt.-ban.

d) Convocatoriae et Cursuales Literae. Püspöki zsinatra hívó levelek másolatai, esperesi köriratok stb. 1668—1765-ig

Kénosi sok nevezetes unitárius művet és adatot gyűjtött volt össze, melyeknek egy része özvegye kezén elkallodott, másik részét Uzoni F. J. szerezte meg, kiről id. Kozma Mihályra s erről részben Gergely nevű fiára szállottak. E Kozma Gergely mint kövendi pap 1849-ben elhalván, s fiai a haza szolgálatában távol lévén, szép könyvtára egyik kövendi lakos pajtájába került, honnan tűzgyújtásra hordották mindaddig, mig Gál Lajos Kövendre menvén lelkesnek, a méltó felháborodás hangján jelentést tett az E. K. Tanácshoz, melynek elnöke K. Nagy Elek 1858-ban saját szekerével aztán a maradékot a kolozsvári collég. könyvtárába, melynek hagyományozva volt, beszállította. Habent sua fata libelli. . . . A most is Kövenden lelkeszkedő Gál Lajos valóban nagy hálára kötelezte főiskolánkat s a tudomány barátait, hogy a bár csekélyre olvadt kincset megmentette.

eiusdem. es vele mind éjjel-nappal voltam mind addig mig 5-ta Julii 9 óraker lelkét édes Jézusának kezébe adá, meghidegedett testét nekünk hagyá eltakarításra, a kit is 6-ta Udvarhelyen predikatioval koporsoba tettünk t. Mezei Mihály uram actor lévén, 7-ma Szentmihályon eltemettük a Demeterfalvi temetőbe, Actorok lévén t. notarius Solymosi Josef ur Sztábrahámi pap és t. Nagy Gergely ur tordátfalvi pap.“ — Megjegyzendő, hogy azért kellett szt.-mihályra vinni, mert a felekezeti elfogultság nem engedte meg az Udvarhelyen való eltemetést.

Igen buzgó, szorgalmas, jeles tanító és szigorú igazgató volt, kinek idejében szép hire volt az iskolának.

Neje volt Bencze Susa, a Bencze Pál tordai pap nagyobbik leánya,¹⁾ a ki 2-or Mihály Pál következő tordai rectorhoz ment.

34. Mihály Pál 1774. oct. 29.—1778. ápr. 24-ig. 1773. márcz. 17.—1774. oct. 28. senior volt a kolozsvári colleg.-ban s ekkor ment Tordára rectornak (Fasc. r. Sch. VI. 97. l.), 1778 ápr. 24. Bágyonba ment papnak az elhalt Uzoni F. István egyh. történetírónk helyébe. Ennek neje volt Bencze Susa özv. Nagy Mihályné.

35. Vadadi Filep József (szengyeli) 1778. máj. 1.—1780. decz. Agh István püspök 1778. máj. 1. vitte és 4-én igtatta bé a tordai rectori hivatalba (Fasc. r. Schol. VI. 161. l.). Ez kemény kézzel fogott a nagyon meglazult fegyelem helyreállításához, miért sok kellemetlensége volt a rakoncátlan tanulókkal.²⁾ 1780. jan. 15-én a

¹⁾ Az általak alapított család nemzedékrendje a bővetkező:

Nagy Mihály			
Bencze Susa			
Susa	Sára	Mihály ügyvéd	Pál városi szolgabíró
Gálfai András	Végh Benedek	Sztiváni Judit	Veres Judit
Mihály	Klára Samu Mihály	Désf. Simon Judit	Berze Judit
Susa	Barra Klára	Krisztin Miklós Lajos	Sándor
Judit	Anna	Teréz Szentkirályi N.	János (orvos)
Olivér Balázs. Bold. Endre			
Bencze Susa 2-ik férje			
Mihály Pál tordai rector			
Mária	Rebeka	Klára	
Ajtoni Mihály	Fodor László	Csehi Izsákné	
József Mihály	kövendi pap		
	Zsigm.	József	
	Gyula		

²⁾ 1779. jan. 18-án Pápai István felügyelő gondnoknak, Köpeczi N. György pénztárnoknak választattak, (Prot. Gen. Cons. III. 17. l.) hogy a viszonyok annál rendezettebbek legyenek.

főtan. a tordai diákságot „nyughatatlanságok s mesterök ellen vakmerő bátor oppositiojok“ miatt keményen megintí. (Prot. Gen. Con. III. 28. l.). Ennek daczára némely javithatlan tanulók fel akarták gyujtani, s ezért a polgárok — félvén az 1778-ki égés ismétlődésétől — lemondásra kényszerítették. ¹⁾ A királyi táblára ment és hires ügyvéd lett.

36. Ifj. Kozma Mihály 1781 febr. 1.—1784. ápr. 1. Az egyh. történetiró és marosköri esperes id. Kozma Mihály egyik jeles fia volt, a ki 1781. febr. 1-én ment ki a colleg.-ból rectornak, (Prot. Gener. Consist. III. 39. l.) hová azon évi január 20-án tartott főtanács rendelte 2. sz. a. „Cumtitulo Reverendi Rectoris“ 1784. ápr. 1-én pap lett helyt Tordán.

37. Barabás Dávid 1784. ápr. 30.—1810. szept. 1-ig. Isk. főnök volt Kolozsvárt 1783. május 28-tól 1784. ápr. 29-ig, mikor Tordára ment rectornak (Fasc. r. Sch. VI. 306. l.). 1810. jan. 5. főcons. lemond; megválasztatik a bécsi akad.-án lévő Barabás Áron, ugy hogy szept. 1-én foglalja el e hivatalt; Barabás Dávid is ajánlkozik, hogy azután is 1 órán ingyen tanítja a theol.-t (Prot. Gen. C. VI. 381. l. 26. sz.). 1811. febr. 24. A Repr. Consist. a theol. tanítás és a perceptorság alól is felmenti 438. l. 15. sz.

38. Barabás Áron 1810. szept. 1.—1813. jul. 1-ig. Volt fia Barabás Sámuel h.-almási majd toroczkoí papnak és esperesnek, kinek még 3 fia volt; Mózes mint bágyoni, Samu mint d.-szentmártoni és Béni mint szentbenedeki pap haltak el. 1806. jun. zsinat Széplakra rendelte papnak (Prot. Gen. Cons. VI. 164. l. 55. sz.). 1808. jul. 13-án a zsinattól akad.-ra kéredzett és segedelmet kért 26° a. Akadémiára ment 1808. aug. a zsinat engedélyével (Prot. Gen. Cons. VI. 249. l. 26°). 1810. jan. 5-én a főcons. tordai rectornak választotta, ugy hogy az évi szept. 1-én foglalja el helyét, mit neki Bécsbe megirtak. 1813. máj. 19-én a Repr. Cons. F.-Rákosra rendelte papnak (Protoc. VII. 223. l. 104°). 1818. F.-fejérköri esperes lett. Meghalt 1848. márcz. 15-én.

Neje volt tordai Pápai Mária; fia a tréfáiról és játszi eszéről hires Barabás Sándor, a ki a jogvégzése után lett a Dániel Elek praefectusa, s mint bölöni birtokos 1886-ban halt el; leánya: Mária Gálfalvi István ürmösi pap és esperes neje.

¹⁾ 1778. máj. 17-én elégett Tordán 360 ház, köztük 18 unitár. család; ezek számára gyült a körökből jun. 20-ig 332 frt id. (L. Prot. Gen. Cons. III. 9. l.).

39. Barabás Dávid (2-or) 1813. jul. 1.—1815. szept. 1-ig. 1813. jun. 13-án rendelte az Egyhk. Tanács ismét tordai rectornak Barabás Áron után (Protoc. G. C. VII. 240. l. 120°). 1815. máj. 16-án tartott képv. tanácsi ülésben nyugalomba kéredzett és bocsáttatott, (Prot. G. C. VII. 457. l. 140°) azon isk. év végével.

40. Szabó Sámuel 1815. szept. 1.—1830. aug. 22. 1781—1787. volt toroczkói rector. A német egyeteméről haza jöven, 1796—1813. volt a sz.-kereszturi gymn. első rectora. 1813. jul. 4-én a kereszturi rectoráságból nyugalomba bocsátotta a Cons. (Prot. G. Cons. VII. 126° és 243°). 1815. jul. 4-én a toroczkó-szentgyörgyi zsinaton tordai rectornak választatott (Prot. Cen. Consist. VII. 486. l. 178°). 1815. aug. 20-án a Képv. consis. beigtatására szept 3-át tüzi ki (u. o. 502. l.). 1830. aug. 22-én a Dombón tartott zsinat Kolozsvárra rendelte theologia tanítására (Prot. Gen. Cons. 403. l. 88°).

41. Székely Sándor (ar-rákosi) 1830. aug. 22—1832. szept. 1. Akadémiáról lejöven 1822. jun. 6-án lett tordai pap s mint ilyen tanított a gymn.-ban theol.-t, görög- és németnyelvet. 1830. aug. 22 én lett tordai rector s a papságot is vitte 1831. ápr. 23-ig. 1832. aug. 29-én tartott zsinat a theologia tanárának Kolozsvárra rendelte a nyugalomba lépett Szabó Samu helyébe (Prot. Gen. Cons. X. 23. sz.).

42. Darkó Mihály 1832. szept. 1.—1849. aug. 26. 1831. apr. 22-től tordai pap. 1832. szept. 1-től rector lett a gymn. mellett. 1849. aug. 26-án meghalt cholérában Zilahon (Repr. Cons. 1849—44°).

Neje Veres Sára, kitől maradt 3 fia: Gábor, Dénes és Zsigmond, mely utóbbinak vannak fiai, a más kettő fiatalon elhalt.

Nyomtatásban megjelent műve: „Latin Nyelvtan.“ Irta Nagy-Ajtai Darkó Mihály, az unitáriusok tordai középiskolájában igazgató-tanár. Kolozsvárt. A királyi lyceum betüivel. 1846. Ezt az unitárius gymnasiumokban kézikönyvnek használták.

43. Sebes Pál 1850. máj. 1-től — 1857. szept. 1-ig. 1812. ápr. 24-én ment rectornak Toroczkóra, hol országos hírű jeles tanító volt 1844. ápr. 24-ig, mikor nyugalomba vonult. 1850. ápr. 6-án 21. sz. a. Repr. Consist. tordai ideigl. rectornak nevezte, úgy hogy máj. 1-én ez állomást foglalja el: fizetése 250 ezüst frt és fekvők; a pappá nevezett Kun Mózes helyébe altanítónak ifj. Sebes Pál (21. és 27—1850.). Ezt a kinevezést a főtanács is megerősítette 1850. aug. 16-án 11. sz. a. 1856. aug. tartott főtanács a rectoráság alól felmentette, de tanárnak még egy évig meghagyta (20—1856.

főt. sz.). 1857. jul. haza költözött Toroczkóra, hol meghalt 1864. május 11-én.

Neje Vajda Ilona, kitől volt 2 fia: Dr. Sebes Károly és Sebes Pál.

Irt Praecepta Morum cz. művet, mely nyomtatásban is megjelent s hasznos kézikönyv volt a kisebb gyermekek számára.

44. Albert János (ideig. rector). Helybeli lelkész és tanár. 1856. szept. 1-től 1857. szept. 1-ig mint ideiglenes rector vezette a gymn.-t az előregedett Sebes Pál után.

45. Csegezi László 1857. szept. 1.—1864. jul. 1. 1843. jul. 1-től 1847. jul. 1-ig Kolozsvárt isk. főnök volt.

1847. ápr. 12-én megválasztotta Mártonos lelkésznek s Székely Sándor püspök kinevezte ápr. 20-án, de az állomást csak az isk. év bevégezése után foglalta el. Itt élte át az 1848—49-ki szabadságharcot, mely alatt mint fogoly csudálatos módon megmenekedett a Szt.-Mihályon gyilkoló oláhtábor közepéből. 1850. ápr. 24.—1857. jul. 1-ig volt várfalvi pap.

1857. jun. 10-én tartott Főtanács 34. sz. a. a várfalvi papságból megválasztotta tordai rectornak s így 1857. júliusban be is költözött Tordára. ¹⁾

1864. jun. 12-én tartott Egyh. képv. tanácsi ülésben a püspök jelentette, hogy Csegezi László tordai rectort — saját kérésére — kinevezte Bágyonba papnak, hová következő jul. hóban át is költözött s hol mint köri esperes a papságot most is folytatja.

46. Albert János (ideiglen. másodszer) 1864. jul. 1.—1866. szept. 1-ig. 1864. júliusban Csegezi László után ismét Albert János tordai pap lett ideigl. igazgató az Egyh. k. tanács 168—1864. sz. végzéséből. Ezt a kinevezést 1 évre a Főtanács is helyben hagyta szept. 4-én 37. sz. a., de hibáztatta a püspöket, hogy Csegezi Lászlót önhatalmilag kinevezte.

Igy a Csegezi elmenetelével egy tanári állomás ürességbe jövén, a főtanács 1864. szept. 4-én tartott ülésében 38—1864. főt. sz. a. Bedő Albertet — a ki a selmeczi akadémián az erdőszetet végezte s állomás nélkül lévén, Kriza püspökhez és Mikó Lőrincz tanárhoz irt magán levélben ajánlkozott — Csegezi L. helyébe 38 szavazattal megválasztotta 2-ik rendes tanárnak (az első Májai I. lévén).

¹⁾ Ugyanezen Főtanács szintén 34. sz. a. Májai István kolozsvári köztanítót kinevezte Tordára segédtanárnak, a ki szeptemberben a tanítást el is kezdette.

1864. szept. 17-én tartott Consist. ülészen 326. sz. a. a püspök jelenti, hogy Bedő Albert sürgönyileg és levélben arról értesítette, hogy a tanárságot nem fogadhatja már el, körülményei változván s a leutazásra küldött pénzt is visszaküldötte. Oct. 16-án a püspök újból jelenti 378. sz. a., hogy Bedő A. Vukovárról küldött sürgönyben jelenti, hogy kész elfogadni az állást. Az E. K. Tanács azonban, mivel a tanári szállást már bérbe adta, az ideig. köztanítót beállította s a tanítás is eléhaladott, a jövő évi főtanácsig ez ügyet bevégeztnek jelenti.

1868. aug. 27-én tartott zsinati főtanácson 3. sz. a. Bedő Alberttel való eset eléadatván, tudásul vétetik s Albert János tordai pap az igazgatósággal még 1 évre megbizatik. Ugyan e főtanács 4. sz. a. Váradi Károlyt tanárjelöltnek elfogadta.

47. Váradi Károly 1866. szept. 1-től 1870. szept. 1-ig. A zsinati főtanács tordai rendes tanárnak 1866. szept. 1-től kezdődőleg 32 szóval megválasztotta 1866. jul. 1-én 17. főt. sz. a.; igazgató tanárnak pedig 18—1866. főtan. sz. a.

1870. aug. 26-án megválasztatott Kolozsvárra az az évi oct. 1-én megnyitott polgári iskolához r. tanárnak, minek következtében aug. 29-én a tordai rectorstágról lemondván, Kolozsvárra költözött.

1886. aug. 20-án párbaj következtében elhunyt 45 éves korában.

48. Albert János (ideig. harmadszor) 1870. szept. 1.—1872. szept. 1-ig. A Váradi Kolozsvárra távoztával a főtan. ismét Albert János helybeli papot kérte fel az igazg. vitélére.

49. Pálfi Károly (várfalvi) 1872. szept. 1.—1888. szept. 5. Az E. K. Tanács 1870. szept. 1-én 306. sz. a. akadémiára jelölte, úgy hogy egy évig mint segédtanár a kereszturi gymn.-ban tanítson.

1872. aug.-ban akadémiáról hazajöven, a zsinati főtan. szept. 1-én 8. sz. tanárnak, 16. sz. a. pedig igazgatónak megválasztotta Tordára, hol e hivatalokat az 1878. szept. 1-től polgári iskolává alakított és állami kezelés alá adott gymn. mellett folytatja 1888. szept. 5-ig, mikor elhunyt. Maradt egy fia és egy leánya.

50. Varga Dénes (szentmihályi) 1888. nov. 1-től. Mint pap és tanárjelöltet a kolozsvári isk. főnökségből 1879. szept. 7. a Valásközönség a londoni akadémiára küldötte, honnan 2 év mulva hazajöven, a tordai gymn. mellé választatott meg r. tanárnak. A Pálfi K. halála után, az állammal kötött szerződés értelmében, az E. K. Tanács ajánlatára a vallás- és közoktatásügyi miniszter kivevezte igazgatónak.

BEBCZÉDI GERGELY.

AZ ISTEN HÁZÁNAK SZERETETE MIBEN ÁLL?

— EGYHÁZI BESZÉD.*) —

Uram! szeretem a te házában való lakásomat, és a te dicsőséged hajlékának helyét. Zsolt. 26, 8.

A vallásos buzgóság szárnyain oly magasra emelkedő Dávid királynak szavai a felolvasott igék afiai; egy királynak, ki a fény és hatalom tetőpontján áll ugyan s fejét csillogó korona ékíti, melynek fényében a hatalomra vágyók ezrei ohajtanak sütkörészni; kit a hizelgők raja övez bár körül s igyekszik fejét elbódítani a hizelgés tömjénével; a ki újabb meg újabb gyönyört és élvezet találhat vágyai kielégítésére magas állásánál fogva: de őt mindezek ki nem elégitik, lelke tisztább és nemesebb élvezet ohajt, vágya a királyok királyához vonza, mert ő csak egy dolgot kért eleitől fogva az Ur-tól s most is azt kéri, hogy lakhassék az Urnak házában, hogy láthassa az Urnak szépségét és látogathassa az ő templomát!

Valóban szép és egy király szájába illő szavak ezek ai, ki magas állását szent hivatása szerént arra használja fel, hogy környezetét példaadás által odavezérelje, hová minden halandónak emelkedni a legelső és legszebb kötelessége: az életnek urához! ki nem önmagát bálványoztatja, mint teszik oly sokan még csekély sorsban levők is; sőt kimondja az ilyenek ellenében: egy emberben se bizzatok, kiben segítség nincsen.

Távol van tőlem ai, hogy korunkat általában vallástalansággal vádoljam, mint ezt bővebb megfontolás nélkül tenni szokták sokan mai napság; bár megvallom sok jel arra mutat, mintha igazok lenne azoknak, kik ezt állítják. Az üres templomok pl. és a telt korcsmák, az eláradott káromkodások és határt alig ismerő vasárnapi munkák; a megdöbbenően szaporodó gyilkosságok és öngyilkosságok, ugy a mások vagyona után rontó ezer nemei az orzásoknak; a törvényel-

*) Elmondott templomujtás alkalmával Szt.-Gericzén 1888. jul. 15.